

- педагог знає вікові особливості молодшого підлітка, за зовнішніми проявами вірно оцінює його психічний стан, обирає спосіб спілкування, який відповідає особливостям того, з ким спілкується. Моральні переконання вихователя виключають ворожнечу й насилля над особистістю вихованця, визначають ставлення до нього;

- педагог володіє основами культури поведінки, вмінням поводити себе в різних ситуаціях, керувати емоціями, дотримуватися норми професійно-педагогічного етикету;

- педагог володіє навичками і вміннями психодіагностики. Спілкування оцінює як психологічний феномен, знає компоненти, види, структуру й стадії педагогічного спілкування. Вихованець відчуває повагу до себе, у нього оптимістичний настрій, він відповідає педагогу повагою, увагою, довірою.

2. Суб'єкт-суб'єктний, особистісний стиль комунікативного діалогу зацікавлених одна в одній особистостей збагачує духовно. Переважає неформальне спілкування. Молодший підліток аналізує свої дії і співвідносить їх з порадами вихователя, намагається бути кращим і для цього самоудосконалюється.

3. Педагог поважає особистість вихованця, самостійність його поглядів і вчинків, вчасно пропонує свою допомогу, орієнтується на кращі якості особистості молодшого підлітка, дотримується принципу рівності під час спілкування.

4. Педагогічний такт як основа техніки комунікативного діалогу. Вчитель вміє бути виваженим, вимогливим, розумно суворим, уникати конфлікту. Вихователь не намагається продемонструвати свою перевагу, вищість, здатний прийняти позицію вихованця.

5. Гуманістичний характер комунікативного діалогу. Добросовісність, щирість, людяність – риси особистості педагога, які здатні формувати в молодших підлітків позитивне ставлення до педагога, довіру до його слів і вчинків. Таке спілкування формує у молодшого підлітка віру в людей, повагу до інших і до себе.

6. Творчий підхід до організації комунікативного діалогу. Творчість у комунікативному діалозі – це вміння знаходити оригінальні рішення в нестандартних ситуаціях. Творчість в організації комунікативного діалогу дозволяє уникнути прямого впливу на вихованця, що сприяє формуванню його відповідальності та стимулює роботу над собою.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів поставленої проблеми. Наше подальше дослідження буде спрямовано на пошук педагогічних умов виховання відповідальності під час дослідно-експериментальної роботи з молодшим підлітками в школах-інтернатах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Спілкування як загальна психологічна основа виховання особистості / І. Д. Бех // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах: зб. наук. праць / І. Д. Бех. – К., 2000. – С. 10–18.
2. Бодалев А. А. Личность и общение : [избранные труды] / А. А. Бодалев. – М. : Педагогика, 1983. – 271 с.
3. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітка: [монографія] / І. С. Булах. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. – 340 с.
4. Васянович Г. П. Педагогічна етика: [навчально-методичний посібник] / Г. П. Васянович. – Львів : Норма, 2005. – 344 с.
5. Савчин М. В. Психологія відповідальної поведінки: Монографія / М. В. Савчин. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. – 280 с.
6. Семиченко В. А. Мистецтво взаєморозуміння. Психологія та педагогіка сімейного спілкування: [навч. посібник] / В. А. Семиченко, В. С. Заслуженюк. – [2-е вид.]. – К. : Веселка, 1998. – 214 с.
7. Муздыбаев К. Психология ответственности / К. Муздыбаев. – М. : Наука, 1983. – 240 с.
8. Шостром Э. Анти-карнеги или человек-манипулятор / Э. Шостром. – М. : Наука, 1994. – 128 с.

УДК 316.61

Штань О. О.
Сумський державний педагогічний
університет ім. А.С.Макаренка

РОЛЬ САМООСВІТИ У ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

У статті розглядається процес самоосвіти вчителя як необхідної умови професійної діяльності. Вказано поетапну методику та основні напрями організації самоосвіти педагога.

Ключові слова: самоосвіта педагога, самовдосконалення, функції, етапи, напрями та методи організації самоосвіти вчителя.

Штань О. А. Роль самообразования в практической деятельности педагога. В статье рассматривается процесс самообразования учителя как необходимого условия профессиональной деятельности. Показана поэтапная методика и основные направления организации самообразования педагога.

Ключевые слова: самообразование педагога, самосовершенствование, функции, этапы, направления и методы организации самообразования учителя.

Shtan O. A role of self-education is in practical activity of teacher. The process of self-education of teacher is examined in the article, as a necessary condition of professional activity. The special value this problem acquires in the context of forming of readiness of personality to pedagogical activity. A teacher must be a blameless example for other.

In an order to teach other, it is needed to know more than all other. For this reason a self-education is the necessary condition of professional activity of teacher. Basic methods and directions are analysed in the article, stage-by-stage methodology of organization of self-education is indicated.

Key words: *self-education of teacher, self-perfection, functions, stages, directions and methods of organization of self-education of teacher.*

Динамічний розвиток сучасного суспільства, поява нових технологій, розширення інформаційного потоку обумовлює необхідність самовдосконалення та самоосвіти особистості протягом усього життя. У зв'язку з цим актуалізується проблема підготовки фахівців, здатних до самостійного задоволення своїх освітніх потреб шляхом власної соціальної мобільності і творчої активності в умовах безперервного оновлення професійної діяльності.

Особливе значення ця проблема набуває в контексті формування готовності до педагогічної діяльності. Педагогічна діяльність, яка володіє особливою соціальною значущістю, спрямована на збереження і передачу соціального досвіду і культури суспільства, пред'являє високі вимоги до особистості педагога, що, в свою чергу, детермінує необхідність вдосконалення його професійної підготовки в напрямі формування готовності до самоосвіти.

Особливу увагу процесу педагогічної самоосвіти надавали такі відомі педагоги ХХ ст., як А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський. Праці вказаних педагогів не лише розкривають роль самоосвіти в становленні майбутнього фахівця, але й зазначають загальні шляхи формування готовності до самовдосконалення. Серед сучасних педагогічних досліджень з питань самоосвіти вчителя звертають на себе увагу праці: В. Бондаря, Л. Виготського, М. Гриньової, В. Давидова, М. Євтуха, І. Зязюна, Г. Костюка, С. Рубінштейна, О. Савченко, Н. Туринської, А. Громцевої, М. Касьяненка, І. Кобилянського, В. Козакова, в яких розроблені нові підходи до планування та організації самоосвіти, впровадження її засобів у навчальний і позанавчальний процес.

Формування професійної педагогічної культури – це тривалий процес, який починається ще зі школи і завершується, як правило, після вузівської освіти періодом педагогічної праці, що протікає під впливом різних соціокультурних та індивідуально-психологічних чинників. На нашу думку, одним з найважливіших факторів є самоосвіта вчителя. Саме вона є необхідною умовою професійної діяльності педагога. А. Дістервег писав: «Ти тільки до того часу здатний сприяти освіті інших, поки сам продовжуєш працювати над собою». Учителю має бути бездоганним прикладом для інших. Суспільство завжди висувало до вчителя найвищі вимоги. Для того, щоб вчити інших, потрібно знати більше, ніж усі інші.

Загальновідомий факт, що більшість нових знань і технологій втрачає свою актуальність у середньому вже через п'ять років. Проаналізувавши ситуацію підвищення кваліфікації, можна дійти висновку, що найбільш ефективний спосіб підвищення педагогічної майстерності педагогів – це самоосвіта. Під самоосвітою слід розуміти спеціально організовану, самодіяльну, систематичну пізнавальну діяльність, спрямовану на досягнення певних особистісно та суспільно значущих освітніх цілей: задоволення пізнавальних інтересів, загальнокультурних та професійних запитів та підвищення кваліфікації. Самоосвіта – це система розумового та світоглядного самовиховання, що тягне за собою волюве і моральне самовдосконалення, але не ставить їх своєю метою [1].

Щодо функцій самоосвіти, то дослідниця М. Князева виділяє серед них такі:

1. Екстенсивна – нагромадження, придбання нових знань.
2. Орієнтовна – визначення себе в культурі і свого місця в суспільстві
3. Компенсаторна – подолання недоліків класного, шкільного навчання, ліквідація "білих плям" у знаннях.
4. Саморозвитку – вдосконалювання особистої картини світу, своєї свідомості, пам'яті, мислення, творчих якостей.
5. Методологічна – подолання професійної вузькості, добудовування картини світу.
6. Комунікативна – установлення зв'язків між науками, професіями, станами, віком.
7. Творча – сприяння творчій роботі, неодмінне доповнення її.
8. Омолодження – подолання інерції власного мислення, попередження застою в суспільній позиції; щоб жити повноцінно і розвиватися, потрібно час від часу відмовлятися від положення вчителя переходити на положення учня.
9. Психологічна – збереження повноти буття, почуття причетності до широкого фронту інтелектуального руху людства.
10. Геронтологічна – підтримка зв'язків зі світом і через них – життєздатності організму.

Таким чином, самоосвіта вчителя є необхідною, постійною складовою життя, це майстерність, якою повинен володіти і до якої повинен прагнути кожен педагог.

Як правило, вчителі розуміють необхідність самоосвіти і успішно її реалізують. Мотиви при цьому, зазвичай, формуються в результаті усвідомлення проблем, які виникають перед вчителем у педагогічній діяльності. Найчастіше формуються такі мотиви, як бажання вчити і виховувати учнів відповідно до останніх досягнень науки, потреба вдосконалювати свою майстерність, почуття відповідальності за улюблену справу.

Учитель повинен чітко уявляти, що самовдосконалення – це глибоко інтимний, особистісний процес, який не терпить шаблонів, стереотипів, жорстких рамок і директивних вказівок. Внаслідок чого кожен вчитель визначає особисту траєкторію самовдосконалення і саморозвитку.

Методика організації самоосвіти педагога може бути представлена у вигляді таких етапів:

Перший етап – діагностичний, який передбачає створення певного настрою на самостійну роботу, аналіз труднощів, постановку проблеми, вивчення психолого-педагогічної та методичної літератури з обраної проблеми, планування та прогнозування результатів.

Другий етап – практичний, під час якого відбувається накопичення педагогічних фактів, їх відбір та аналіз, перевірка нових методів роботи, постановка експериментів. Практична робота продовжує супроводжуватися вивченням літератури.

Третій етап – узагальнюючий. Відбувається підведення підсумків, оформлення результатів з теми, презентація матеріалів на засіданнях методичних об'єднань, педагогічних рад.

Четвертий етап – впроваджувальний, на якому педагог в процесі подальшої роботи використовує власний досвід, а також займається його розповсюдженням.

Ми вважаємо, що для ефективної педагогічної діяльності вчитель повинен знати не тільки свій предмет і володіти методикою його викладання, але й мати знання в міждисциплінарних наукових галузях, орієнтуватися в сучасній політиці, економіці, різних сферах суспільного життя. На нашу думку, основними напрямками самоосвітньої роботи вчителя є:

1. Професійний (включає знання з фахового предмету та кількох суміжних).
2. Методичний (оволодіння формами, методами і прийомами навчання, педагогічними технологіями).
3. Особистісно-психологічний (імідж, модель спілкування та поведінки, авторитетність, особисті якості).
4. Психолого-педагогічний (орієнтований на роботу з учнями та батьками).
5. Охоронно-оздоровчий (уміння забезпечувати охорону життя і здоров'я учнів під час навчально-виховного процесу).
6. Політичний (означає політичну компетентність, знання про політичні організації, принципи й процедури суспільної взаємодії).
7. Правовий (знання основ нормативно-правових документів, уміння вести шкільну документацію)
8. Гуманітарний (охоплює комплекс знань з історії, географії і культури власної країни та інших держав. Володіння іноземними мовами).
9. Інформаційно-технологічний (використання навичок роботи з комп'ютерними технологіями та програмним забезпеченням).

Основними методами, за допомогою яких забезпечується досягнення поставленої мети самоосвіти, можна виділити:

Індивідуальні	узагальнення власного досвіду; підготовка матеріалів для методичних заходів; індивідуальні консультації; видавнича діяльність вчителя; співбесіди; атестація вчителя;
Колективні	засідання методичної комісії; відкриті уроки; предметні тижні; інструктивно-методичні наради; участь у шкільних методичних заходах; наради з підготовки проведення засідань педрад.
Групові	проведення дослідницької діяльності; робота методичних об'єднань. взаємовідвідування уроків; проведення тренінгів; робота в творчих групах; випуск методичних бюлетенів.

Таким чином, усі методи самоосвіти тісно пов'язані між собою, переплітаються, а інколи використовуються майже одночасно.

Кожна діяльність безглузда, якщо в її результаті не створюється кінцевий продукт. І в особистому плані самоосвіти вчителя обов'язково повинен бути список результатів, які мають бути досягнуті за певний термін. Наприклад, розробка нових форм, методів і прийомів навчання; створення комплексів педагогічних розробок; проведення тренінгів, майстер-класів, семінарів, конференцій, узагальнення досвіду з досліджуваної проблеми (теми); розробка та проведення відкритих уроків за власними, новаторським технологіям; підвищення якості викладання предмета (вказати показники, за якими визначатиметься ефективність і якість).

Отже, діяльність педагога завжди пов'язувалася з інтелектуальним і моральним потенціалом, з професійною компетентністю і культурним рівнем, випереджаючим рівень соціального оточення. У процесі самоосвіти:

1. Реалізується потреба педагога до власного розвитку і саморозвитку. Педагог володіє способами самопізнання та самоаналізу педагогічного досвіду. Педагогічний досвід учителя є чинником зміни освітньої ситуації. Учителю розуміє як позитивні, так і негативні моменти своєї професійної діяльності, визнає свою недосконалість, а отже, є відкритим для змін.

2. Педагог володіє розвинутою здатністю до рефлексії. Педагогічна рефлексія є необхідним атрибутом вчителя-професіонала (під рефлексією розуміється діяльність людини, спрямована на осмислення власних дій, своїх внутрішніх почуттів, станів, переживань, аналіз цієї діяльності та формулювання висновків). При аналізі педагогічної діяльності виникає необхідність отримання теоретичних знань, необхідність оволодіння діагностикою-самодіагностикою і діагностикою учнів, необхідність придбання практичних умінь аналізу педагогічного досвіду.

3. Педагог володіє готовністю до педагогічної творчості.

4. Здійснюється взаємозв'язок особистісного та професійного розвитку і саморозвитку.

Таким чином, висока особиста відповідальність і постійна самоосвіта відрізняє вчителя, який розуміє, що якість навчання і виховання в навчальних закладах, підвищення ефективності цих процесів безпосередньо залежить від рівня його підготовки. Саме тому самоосвіта повинна відігравати пріоритетну роль у професійній діяльності педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь: для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 176 с.
2. Малихін О. В. Формування потреби в самоосвіті як засобу розвитку творчої особистості вчителя / О. В. Малихін // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: зб. наук. пр. / НПУ ім. Драгоманова, – К., 1999. – Вип. 3 – С. 48–55.
3. Професійна освіта: Словник: навч. посіб. / Укладач С. У. Гончаренко та ін.; За ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Вища школа, 2000. – 380 с.
4. Радченко А. Є. Професійна компетентність учителя / А. Є. Радченко. –Х. : Вид. група "Основа", 2006. – 126 с.
5. Сорокіна Л. Н. Проблемы самообразования и организация самостоятельной познавательной деятельности студентов / Л. Н. Сорокіна, Т. Г. Ермакова // Вісник нац. техн. ун-ту України. – К., 2003. – №2. – С. 177–180.
6. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа. Розмова з молодим директором школи / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в 5-ти томах. – Т.4. – К. : Рад. школа, 1977. – 638 с.

УДК 371.59-057.875:[37.017.4+34]

Радько Н. М.

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ГРОМАДЯНСЬКО-ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ВНЗ

У статті розглядаються можливості студентського самоврядування з громадянсько-правового виховання майбутніх педагогів; акцентується увага на основних підходах, завданнях, унікальній своєрідності формування громадянськості молоді в умовах вищої школи.

Ключові слова: студентське самоврядування, громадянсько-правове виховання, вищі навчальні заклади, майбутні педагоги.

Радько Н. М. Студенческое самоуправление как один из способов гражданско-правового воспитания будущих педагогов в условиях вуза. В статье рассматриваются возможности студенческого самоуправления в гражданско-правовом воспитании будущих педагогов; акцентируется внимание на основных подходах, задачах, уникальном своеобразии формирования гражданственности молодежи в условиях высшей школы.

Ключевые слова: студенческое самоуправление, гражданско-правовое воспитание, высшие учебные заведения, будущие педагоги.

Radko N. M. Student government as a way of Civil-legal education of future teachers in Universities. This article discusses the possibility of student government on civil legal education of future teachers; focuses on the major approaches, challenges, unique identity formation of civic youth in high school.

Key words: student government, civic and legal education, higher education, prospective teachers.

Нині громадянсько-правове виховання у молодіжному середовищі виходить на перший план і є пріоритетною галуззю в освітній політиці української держави. Реалізація державних програм, спрямованих на виховання людини як громадянина своєї країни, вимагає переосмислення всієї педагогічної й соціальної діяльності державних інститутів, причетних до виховання й освіти дітей і молоді.